

Андріанова В. В.

ПРО ЕКОНОМІЧНУ РОЛЬ ПРОФСПІЛОК В УМОВАХ ПОЛІТИЧНИХ І СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ В УКРАЇНІ

Початково закладена у фундамент створення професійних спілок їх економічна роль послужила тому, що вони вистояли у складних умовах політичних катаклізмів та економічних реформ і будуть існувати до того часу, доки буде мати місце наймана праця в будь-якому її прояві.

Аналіз виникнення і розвитку профспілок України дає підстави до умовного поділу їх історії на три взаємопов'язаних, але достатньо відмінних за економічною роллю періоди: перший – з початку XX століття до лютневої, а потім жовтневої революції; другий – це весь післяреволюційний період аж до розпаду СРСР; третій – теперішній час, коли Україна розвивається як самостійна держава.

Досліджуючи перший період, потрібно врахувати, що до початку XX століття, саме до часу створення профспілок України, був накопичений більш ніж столітній досвід діяльності професійних спілок.

Вже перші профоб'єднання робітників в Україні, якими були виборні заводські комісії, комісії уповноважених, депутатські комісії чи делегатські збори, суттєво впливали на економічні процеси на рівні підприємства і держави в цілому, бо виконання їх вимог було можливим лише за умов змін в організації виробництва, його модернізації, впровадження більш ефективних заходів і методів роботи тощо.

Яскраво виражений економічний характер мала і перша письмова угода (по суті: перший колективний договір), яку було укладено в 1905 р. між робітниками і директором Харківського паровозобудівного заводу: вона передбачала участь робітників у вирішенні таких важливих питань, як причини звільнення робітників, спостереження за правильністю надходження і витрачанням штрафного капіталу, розгляд змін у розцінках відрядних робіт.

У результаті активних дій профспілки досягли скорочення тривалості робочого дня (до 9-8 годин), підвищення заробітної плати, скасування штрафів, поліпшення умов праці і побуту, матеріального становища робітників у цілому.

Тривалий і нелегкий шлях пройшли профспілки до лютого 1917 року. Лютнева революція сприяла тому, що стримуваний репресіями робочий рух вилився в масове створення професійних спілок, фабрично-заводських комітетів.

До осені 1917р. профспілки і фабзавкоми виробили ряд міжгалузевих і галузевих колективних угод, які по своїй суті були спрямовані на задоволення основних економічних інтересів трудівників, що було основною метою профспілкового руху того часу, з одного боку, а з другого – вимушували роботодавців удосконалювати виробничі процеси, шукати нові технології для того, щоб мати змогу адекватно відповісти на висунуті вимоги.

З перемогою соціалістичної революції в розвитку профспілок України прийшли нові течії. З гнаних і переслідуваних вони перетворились в одну із наймасовіших громадських організацій робітників, опору держави.

На перше місце в діяльності профспілок вийшло завдання творення соціалістичного суспільства. Найголовнішою турботою профспілок стало піднесення та удосконалення виробництва. Якісно змінилися функції, форми і методи діяльності профспілок.

Сьогодні можна сперечатися щодо місця і значення профспілок України у радянські часи, разом з тим потрібно чесно визнати, що на тому етапі розвитку профспілок України їх діяльність сприяла створенню умов підняття економіки держави.

Наступний етап у розвитку профспілок України припадає, як вже сказано вище, на період становлення самостійної української держави, а також на період переходу до ринкової економіки.

Стосовно профспілок цей період достатньо складний.

З одного боку, прийняті важливі щодо профспілок законодавчі акти – такі, як: Закони України “Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності”, “Про колективні договори і угоди”, “Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)”, а з іншого – законодавчо звужено сферу впливу професійних спілок. Так, відповідно до Закону України “Про охорону праці”, цей напрям перейшов до державних органів, за профспілками, відповідно до ст.46 Закону, визнається лише право здійснювати громадський контроль за дотриманням законодавства. Механізм же впливу з боку профспілок на відповідальних за здійснення охорони праці Законом практично не визначено. Знижено вплив профспілок і під час розгляду індивідуальних трудових спорів, тому що комісії з трудових спорів, відповідно до діючого законодавства, перестали бути двостороннім (профспілки-адміністрація) органом. Профспілки позбавлені законодавчої ініціативи.

У нових умовах потребують перегляду форми і методи діяльності профспілок щодо захисту інтересів робітників. Тепер до їх компетенції включено переговори з урядом, місцевими органами виконавчої влади стосовно проблем зайнятості, рівня і виплати заробітної плати, поліпшення умов праці, інших життєво важливих питань, акції протесту, пікетування, страйки.

Досліджуючи економічну роль професійних спілок за останні 10 років, можна зробити такі висновки:

– профспілки України, перебуваючи в конструктивній опозиції до владних структур, своїми діями примушують парламент, уряд і Президента приймати закони, постанови і укази, спрямовані на здійснення більш ефективних економічних заходів, вони вносять свої пропозиції до Програми структурної перебудови економіки і, таким чином, впливають на певні процеси макроекономічного рівня;

– будучи однією із сторін (причому, дуже активною) під час підготовки та укладенні генеральної угоди,

профспілки домагаються від Кабінету Міністрів певних зобов'язань, потім своїми активними діями змушують його ті зобов'язання виконувати і, таким чином, позитивно впливають на вирішення окремих (у сфері їх компетенції) економічних питань на державному рівні;

– у важких умовах перехідного періоду профспілки України ведуть боротьбу за відродження, відновлення і нормалізацію вітчизняного виробництва, стимулювання власного виробника, оновлення основних фондів, здійснюють протидію стихійній приватизації та масовому безробіттю і, таким чином, позитивно впливають на економічні процеси на стадії виробництва;

– позитивним є вплив профспілок на стадії розподілу: вони ведуть боротьбу за справедливу і своєчасну оплату праці, захист діючих соціальних гарантій, збереження соціально-культурної сфери, здійснюють організацію відпочинку і оздоровлення робітників і членів їх сімей і т.ін.;

– своєю діяльністю в умовах системної економіки профспілки служать прогресу науки, виробництва і громадських відносин: добиваючись зростання рівня оплати праці, її охорони і безпеки, підвищення соціальних гарантій, стимулюють розвиток виробництва на підставі впровадження нової техніки і технологій, нових форм організації праці та менеджменту, отримання нових знань, сприяють підвищенню ефективності виробництва;

– профспілки України в умовах перехідного періоду, послідовно проводячи лінію підвищення прожиткового мінімуму і рівня мінімальної заробітної плати до необхідної розрахункової величини, які лежать в основі визначення розмірів соціальних виплат і оплати праці, забезпечення зайнятості населення і соціальних гарантій, поліпшення умов праці і її охорони, беручи участь в розподілі прибутку підприємств, позитивно впливають на збереження і відтворення трудових ресурсів;

– разом з тим, використання профспілками надзвичайного заходу – страйку призводить до певних збитків як на самому страйкуючому підприємстві, так і на інших (наприклад, якщо страйкують автомобілісти, збитки несуть не лише підприємства транспорту, бо велика кількість робітників інших галузей не прибуде своєчасно на роботу, звідси - недоодержання валового продукту);

– профспілкам України ще не вдалося досягти вагомого впливу на економічне і соціальне життя, багато профорганів ще не стали справжніми організаторами робітників на боротьбу за свої права, а члени профспілок часто займають пасивну позицію;

– в Україні законодавчо не передбачено обов'язковість укладення колективного договору, що в умовах перехідного періоду негативно впливає на економічний стан робітників, на їх соціальний статус. В умовах зростаючого бізробіття створення замість великих підприємств великої кількості малих, зростання кількості нечисленних підприємств сфери торгівлі і послуг захищає широке коло людей наодинці з підприємцями, що здебільшого жорстоко експлуатують найманих робітників, які знаходяться поза сферами впливу профспілок.

Беручи до уваги складні умови перехідного періоду, нестабільність процесів реформування, що відбуваються в країні, відсутність необхідних коштів як у підприємств, власників, так і у держави, профспілковий рух повинен бути наповнений новим змістом, адекватним економічній ситуації. Потрібно у повному обсязі оволодіти методикою профспілкових дій, грамотно використовувати її у своїй повсякденній діяльності. Професійні спілки повинні поставити перед державою питання про необхідність прийняття нових законів, спрямованих на її економічне відродження, на захист інтересів робітників; послідовно і наполегливо домагатися їх виконання, щоб забезпечити щасливе майбутнє Україні, що можливе лише в умовах консолідації профспілкового руху.

Потрібно підкреслити, що економічна роль профспілок ні економічною вітчизняною наукою не розглядається, а саме цей аспект діяльності має визначальне значення у їх існуванні, і вимагає дослідження, перегляду становлення до професійних спілок взагалі.

Література

1. Конституція України. Принята на п'ятій сесії Верховної ради України 28 июня 1996г. - Симферополь: Кримполиграфторг, 1998. - 46с.
2. Закон України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» // Відомості Верховної Ради України. – 1999. - № 45.
3. Закон України «Про колективні договори і угоди» //Голос України - 1992 - № 142.
4. Закон України «Об объединеннях граждан» //Ведомости Верховной Рады Украины. – 1992. - № 34.
5. Закон України «Про охорону праці» // Відомості Верховної Ради України. – 1992. - № 49.
6. Закон України «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)» // Голос України. – 1998. - 31 березня.